

Приобщаване На Децата Към Общочовешките Нравствени Ценности

Yordanka Georgieva

University of Shumen “Bishop Konstantin of Preslav“, Faculty of Education, Alumnus, Department of
Preschool and primary school education

ABSTRACT:

Practice in kindergarten shows the expediency in the application of the situational approach in organizing the work for the perception of the art work. This approach creates rich opportunities for organizing the process of perception of the literary work as a communicative process, as an aesthetic activity. The variety of methodological techniques provokes children's creative initiative and creates conditions for the child's active attitude to the literary work both in the process of perception and in the moments of independent creativity. The child's imagination is unlocked, thinking activity is activated, resulting in a whole chain of associations and emotions. Fiction satisfies the pre-school child's need to act, to take part, albeit imaginatively, in interesting and appealing events, identifying his or her personality with the characters of the work.

KEYWORDS: value, human, education, children, development, affiliation

ВЪВЕДЕНИЕ

Живеем във време, протичащо под знака на желанието за интеграция на европейските народи, налагащо обединяване около общи ценности, приемливи за широк кръг култури. Ценностите са идеализираната всеобщност, съществуваща като аналог на трайното, инвариантното в битието, резултат от културно-историческия процес на очовечаване на човека като такъв. Общочовешкият характер на нравствените ценности в „дерелигиозизираната“ епоха (14;2024) се обуславя от факта, че във всички форми на нравственост се съдържат всеобщи неписани постулати, изразяващи човешката социабилност на индивида.(9;1991)

Тревожна е обаче констатацията, че днес в световен мащаб, когато средствата за комуникация нараснаха неимоверно много и се усъвършенстваха, все по-остро се усеща отчуждението на човека от другите човешки същества, както и недостигът на междуличностно общуване. Все по-често ставаме свидетели или слушаме за грубост и насилие, за престъпления и нехуманни отношения между хората. И ако до скоро се считаше, че за високите нива на агресия в обществото бихме могли да виним отделни индивиди, които по една или друга причина притежават често просто генетично високи нива на определени експресивни хормони, то последните изследвания в тази насока показват точно обратното – степента на агресия може да се моделира с помощта на възпитание, насочено към развитието на определени ценности, които потискат агресивното начало. (8;2022) Тревожният факт за растящите нива на агресия сред човешките индивиди в рамките на социума ни изправя пред необходимостта да обърнем специално внимание на нравственото възпитание на децата в детската градина, защото, както казва Ф. Даскалова в своята „Книга за възпитанието на

детето от раждането до училище”, ако “тигърът си остава тигър, а змията - змия, то човекът е заплашен да се дехуманизира“. (5;1993) Логично е да се запитаме в такъв случай, какво от това, че детето е усвоило много знания, че утре то ще може да борави свободно с всякакъв вид сложна техника, ако то не израсне просто “човек” и не може да общува по “човешки”.

Предучилищната възраст е период, в който се полагат основите на духовното изграждане на личността. Предучилищното детство има особено значение в процеса на приобщаване на човека към нравствените ценности. През този самоценнен период детето проглежда в света на “доброто” и “красотата”, научава какво “трябва” и какво “не трябва” да прави, тоест това е периодът на въвеждане на детето в социалните отношения. В този процес на морална социализация на подрастващите свое отговорно място заема и детската градина. Тя предоставя възможности на детето да приложи усвоеното от възрастните в детско общество, в конкретни отношения и постъпки. В детската градина се създават педагогически условия за обогатяване социалния опит на децата и за облагородяване на детската душевност.

Изхождайки от императивите на съвременето, ние потърсихме присъствието на общочовешките нравствени ценности в детските представи за доброто.

МЕХАНИЗЪМ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПРИОБЩАВАЩИТЕ ПРАКТИКИ

Изследвани бяха 22 деца от една възрастова група, 4-5 годишни, посещаващи ЦДГ “Светулка” в гр. Шумен. За целта използвахме методиката на Надежда Витанова и колектив (4;1986), според която основен диагностичен метод е стандартната беседа. Целта на беседата е да се установи степента на овладяване на нравствените понятия. В нашия случай - да се установи какво съдържание влагат децата в нравственото понятие „добър“. Отговорите на децата отразихме в индивидуални протоколи, съобразно изискванията на цитираната методика.

Анализирайки проведените беседи, регистрирахме следното: детските представи за доброто се свързват с това да си послушен - да слушаш мама, татко, учителите; да не се биеш; да не правиш пакости; да не дразниш децата; да правиш добри неща.

Количественият анализ на детските представи за доброто сочи нисък процент на децата (около 14 %), даващи обобщено тълкуване на понятието. Аргументацията при обяснение на съдържанието на понятието добър е сведена до един аргумент.

При включване на понятието в оценка на другарче, децата се обосновават с конкретните прояви на посоченото от тях дете, тоест с показаното от него поведение в детската група. Три деца от групата са посочени с голяма честота, което говори, че останалите деца са доловили и почувствали тяхната доброта в процеса на общуването и играта.

Сравнявайки отговорите на децата с поведението им в детската градина, установихме, че точно буйните и невъздържаните, проявяващи понякога грубост, посочват, че да си добър, значи да не се биеш и да не правиш лошо на никого. От това следва, че усвоените нравствени знания и представи все още не са се превърнали в регулатори на поведението им.

Въз основа на посочените емпирични резултати направихме следни изводи:

1. Детските представи за доброто са бедни, ограничени по действие в кръга на връстниците и близките възрастни – родители, учители.
2. Децата натрапчиво асоциират добротата с послушанието, откъдето прозира стилът на взаимоотношенията между възрастните и децата, потискащ детската активност.
3. Присъствието на насилието в детските представи за доброто, регистрирано на второ място по

честота след послушанието, предполага наличието на агресивност в междудетските отношения като стресогенен фактор.

4. Децата разбират съдържанието на нравственото понятие “добър”, но не познават нравствените качества, които трябва да притежава човекът, за да бъде добър.

Посочените изводи определиха *целта* на нашата опитно-изследователска работа – обогатяване и разширяване на детските представи за доброто, свързващи се със съчувствие, отзивчивост, помощ, обич, зачитане и уважаване на личността на другия.

Педагогическия процес организирахме и осъществихме като се ръководихме от научните разработки в областта на възпитанието и съвременното обучение на известните педагози Л. Венгер, С. Якобсон, В. Белински, Е. Флерина, В. Теплов, Е. Петрова, М. Якова, Ф. Даскалова, Б. Бонева, Н. Витанова и др. (11;1983), (12;1994)

Основни, водещи положения в педагогическата ни практика бяха:

1. Възпитанието е субект-субектно взаимодействие, в което субектите взаимно се обогатяват, превръщайки общочовешкото в субективно-лично притежание. (3;1994)
2. Приобщаването на децата от предучилищна възраст към общочовешките нравствени ценности е аспект на моралната социализация, реализиращо се в непосредствено взаимодействие с конкретната културна среда. (10;1984)
3. Успешна стратегия в процеса на приобщаване на децата към общочовешките нравствени ценности е не тази на директното им налагане, нито пасивната позиция на страничния наблюдател, а стимулирането на детската активност и самостоятелност при решаването на нравствени противоречия в реални и преднамерени ситуации. (2;1993)

Формирането на нравствения облик на детето се осъществява в цялостния педагогически процес – във всички дейности и с всички средства и достъпни за децата изкуства. Детската художествена литература е едно от резултатните и емоционални средства за приобщаване на децата към общочовешките нравствени ценности. Тя е едно от изкуствата, с които те се срещат най-рано в своя живот. С литературните си творби утвърдените писатели и поети неусетно водят децата в света на прекрасното, но не само като съзерцание или възхвала на красотата в природата и в живота, а и като размисъл за красивото и доброто в човешките взаимоотношения. Затова, като основен градивен елемент в нашата работа, използвахме художественото слово – българска и чуждестранна класическа проза и поезия, народни приказки, пословици и поговорки, като имахме предвид следното:

- й) силното въздействие на художественото слово върху децата със своята образност и конкретност;
- б) оптималната индиректна изява на възможностите на сугестивната функция на речта, превръщаща се в средство за внушаване на идеи, образи и начини на поведение;
- в) високите възможности на литературната творба за обогатяване на детските чувства, за разширяване на знанията и представите на децата.

Литературните произведения подбрахме из творчеството на авторите Ангел Каралийчев, Елин Пелин, Георги Авгарски, Славчо Ангелов, Надя Трендафилова, Трайко Симеонов, Петър Бобев, Радка Александрова, Лада Галина, Виталий Сутеев и др., и от богатата съкровищница на народното творчество. Съобразихме се с критериите за достъпност, висока художествена стойност – богатство на езика, образност, емоционалност, освободеност от идеологеми; наличие на нравствен конфликт или на ситуации, илюстриращи прояви на съчувствие, помощ, обич и

уважение към личността на другия.

Въздействието на литературната творба върху личността се осъществява чрез нейното възприемане. Съвременната естетика изучава художественото възприемане като комуникативен процес, осигуряващ съчетаване на двете изисквания при възприемане на художественото слово – да се разбере и почувства литературното произведение. Съобразявайки се с това, ние се постаряхме да усъвършенстваме методиката на работа с художествения текст, като разнообразихме формите и похватите при общуването с художествената творба. Като имахме предвид съвременната естетика и изискванията на развиващото обучение, организирахме процеса за възприемане на литературното произведение като естетическа дейност, в основата на която стояха взаимно свързани (въображаеми, реални, игрови) ситуации, чрез които осигурихме по-пряк контакт с обстоятелствата, събитията и героите на произведението. Моделирането на ситуацията подчинихме на общия принцип на литературознанието за възприемане на произведението в единство на неговото съдържание и форма, а съдържанието им винаги се определя от функционалния център на художествената творба, от който се развиват епизодите. Според възможностите на децата и спецификата на произведението потърсихме онези линии, опорни точки-идеи, конфликти, образи, които да носят смисъла на произведението и заедно с това да притежават и възпитателен заряд.

За да се избегне възпроизвеждането на текста, ценен принос в нашата работа намериха проблемните ситуации. При изграждането им трябва да се поставя остър въпрос, който изисква не само логическо мислене, а и проблемен подход към поставената тема.

Важно беше да се осмисли добре не само съдържанието на ситуацията, но и свързването им и то така, че възприемането да няма фрагментарен характер, а произведението да се възприеме в неговата цялост. Затова имахме предвид не само логическата зависимост между ситуацията, която се определя от линията на събитията, но и тоналността им, съзвучна на литературната творба. При моделирането на ситуацията е нужно да се отчитат както структурно-логичните, така и емоционално-асоциативните им компоненти.

В работата си се постаряхме да създадем оптимални педагогически условия за активна познавателна и мисловна дейност, която целенасочено да води децата към феномена на “рефлексивното осъзнаване”, т.е. на основата на усвоените знания, оценки и умозаклучения за постъпките на литературните герои, децата да градят модели за адекватно собствено поведение в нови житейски ситуации. Оценъчно-говорните ситуации се оказаха ефективна форма за осъзнаване на познавателни обекти от междуличностното общуване. Решаването от децата на заложената в тях познавателна задача предполага „пренос“ на знанията от игрова в реална ситуация, създава възможности за игрова корекция на детските оценки в процеса на осмисляне постъпките на литературните герои, като се отделя специално място на мотивационния елемент. Оценъчно-говорната ситуация дава възможност на детето да се ориентира и изрази своето отношение към решението на познавателната задача от авторитетна за него личност и провокираната постъпка. Множество са случаите в световната история и теория на науката, при които погрешна научна констатация се удържа в науката за огромни периоди от време, само защото е зачитана от научен авторитет. (13;2024) Следователно целта е детето да се абстрахира от чуждото авторитетно мнение, да се стимулира способността му за самостоятелно мислене и поведение, както и изграждане у него на способност за социална ориентация. (7;1996)

Общуването с художественото произведение предполага не само да се организира този процес, но

и да се управлява, да се направляват и ръководят познавателните, нравствените и естетическите търсения на децата. От учителя се изисква да владее педагогическата импровизация, да умее да създава ситуации, но и да използва създадените от децата обстоятелства при общуването, за да ги включва в нови комуникативни отношения с произведението, тоест да се възприема подтекста му. Организирайки възприемането на литературната творба като комуникативен процес, ние постигнахме не само основните задачи при работа с литературното произведение – то да се разбере, почувства и осмисли от децата, като възприемането получи ярко изразен творчески характер, а оценката на героите – да придобие личностен смисъл, но и преследвахме основната цел на опитно-изследователската ни работа – приобщаване на малките към общочовешките нравствени ценности, обогатявайки и разширявайки детските представи за доброто.

След едногодишна целенасочена работа с художествената литература направихме повторна диагностика съгласно описаната методика. Анализирайки проведените беседи, регистрирахме, че представите си за доброто децата свързват с това:

- да помагаш на другите;
- да правиш добрини;
- да уважаваш децата и възрастните;
- да говориш културно;
- да се държиш добре, да не се биеш и да не крещиш;
- да си послушен – да слушаш мама, татко, учителите...;
- да обичаш родителите си и приятелите си;
- да не правиш лошо на никого;
- да си отзивчив към другите;
- да не обиждаш децата;
- да помагаш на хората в беда;
- да не замърсяваш улиците, парка...;
- да се грижиш за животните;
- да си отстъпваш играчките на децата, ако те помолят;
- да не си груб с децата;
- да защитаваш слабите;
- да правиш така, че другите да не ги боли;
- да си внимателен към всички;
- да си вежлив и ако някой има празник
- да го поздравяваш;

Количественият анализ на детските представи за доброто сочи нарастване (повече от три пъти) на броя на децата, даващи обобщено тълкуване на понятието „добър“, което, изразено в проценти, показва рязко повишаване в сравнение с изходното равнище – от 14 на 40% при повторната диагностика. Броят на аргументите при обясняване на съдържанието на понятието „добър“ е нараснал от един – на два, в някои случаи – дори на три аргумента.

Сравнявайки получените резултати с тези от изходното равнище, регистрирахме следната динамика на процеса:

1. От конкретни към по-обобщени представи за доброто.
2. От позоваване на един към два и повече аргументи.

3. От фрагментарност, конкретност и ограниченост на представите, към разширяване, обобщаване, излизане от рамките на конкретната близка социална среда до сближаване с общочовешките идеали за добро.

Присъствието на отзивчивостта, нежността и уважението към другите, както и на готовността за защита и помощ на нуждаещите се, доближава детските представи за доброто до общочовешките нравствени ценности и по-конкретно – до разбирането за съчувствие, обич, зачитане и уважение на човешката личност като висша ценност.

Безспорен факт е, че интересните и разнообразни срещи с художественото слово внасят своя дял в цялостното развитие на детето, както и в неговото духовно израстване. Възпитателната сила на художествената литература се корени в нейната жизнена убедителност и емоционална действеност. Художественото слово като форма на отражение на действителността, чрез художествените литературни образи, помага на децата да опознават живота, взаимоотношенията между хората и техните постъпки, възпитава морални и естетически чувства у тях. То съдейства за разширяване кръгозора на малките и в същото време им помага по новому да преживеят редица събития от обкръжаващата ги действителност, възпитава у тях определени отношения към това, което ги заобикаля. Тези отношения и морални оценки имат несравнимо по-голямо възпитателно влияние, отколкото оценките, които наготово се съобщават и усвояват.

Като разкрива реалната действителност чрез конкретни, живи образи, художествената литература съдейства за интелектуалното, нравственото и естетическото развитие на децата. И все пак, каквато и художествена стойност да имат художествените произведения, тяхната сила на въздействие се определя от начините и формите на поднасянето им пред децата. За да могат мислите и идеите на литературната творба да стигнат до детето, трябва да се намерят пътища и средства, които да осигурят пълнота и дълбочина на възприемането на художествените образи, “единство на мислите и чувствата в процеса на възприемането”. (6;1996)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Практиката показва целесъобразността в прилагането на ситуационния подход в организиране на работата за възприемане на художественото произведение. Този подход създава богати възможности за организиране процеса на възприемане на литературната творба като комуникативен процес, като естетическа дейност. Разнообразието от методически похвати провокира детската творческа инициатива и създава условия за активно отношение на детето към художественото произведение както в процеса на възприемането, така и в моментите на самостоятелно творчество. Отключва се детското въображение, активизира се мисловната дейност, в резултат на което се появява цяла верига от асоциации и емоции. Художествената литература задоволява потребностите на детето от предучилищна възраст да действа, да взема участие, макар и във въображаем план, в интересни и привлекателни за него събития, като отъждествява своята личност с героите на произведението. Художествената литература дава възможност за вътрешно съучастие в такива ситуации, които излизат от границите на непосредствения жизнен опит на децата, т. е. разнообразява начините за удовлетворяване на тяхната потребност от активни действия и ги обогатява с нови нравствени понятия и представи. Всяко истинско художествено произведение, със своите образи, съдейства и за обогатяване на детските чувства, и за развитие на детското мислене. Когато децата общуват с литературната творба, те създават във въображението си картини, образи и постепенно се научават да ги виждат и оценяват, да определят своето отношение

към тях. В резултат на системната и целенасочена работа за възприемане на литературните произведения, у децата се засилва способността да съпоставят фактите, да анализират, да синтезират, да правят несложни умозаклучения и изводи, научват се самостоятелно да долавят доброто в характера и поведението на литературните герои и се стараят творчески да го пресъздават в житейски ситуации. Това обяснява възпитателния характер на детската художествена литература. Както пише

Белински, „художествените произведения за деца се създават не само да забавляват малките. Те са източник на знания, образец за подражание, извор на морални и естетически ценности, те възпитават подрастващите, а възпитанието е велико дело – то решава участието на човека“. (1:1955)

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Белински, В.Г. Избрани съчинения, С., 1955.
2. Василева, В. Самостоятелността като условие за лично и интелектуално формиране. Предучилищно възпитание. 1993, кн. 6.
3. Венгер, Л. Детский сад: некоторые проблемы гуманизации педагогического процесса. Дошкольное воспитание. 1994, кн. 3.
4. Витанова, Н. и колектив. Диагностична дейност в детската градина. С., БАН, 1986.
5. Даскалова, Ф., Книга за възпитанието на детето от раждането до училището. Насоки за възпитателната работа в детските градини, Изд. Просвета, 1993
6. Ковачева, И. Детето и светът на художественото слово: специфика на работата с литературната творба в детската градина, С.: Даниела Убенова, 1996.
7. Колева, И. Социализация, рефлексия, ситуации. ОКО, 1996.
8. Николов, П., Етеронд, С. 2022, ISBN 978-619-188-785-9, с.55
9. Станков, Д. Същност на моралните явления. С., БАН, 1991.
10. Якобсон, С. Г. Психологические проблемы этического развития детей., М. 1984.
11. Якова, М. Художественото възпитание на децата в детската градина, С., Народна просвета, 1983.
12. Якова, М. Изкуството и възпитанието на децата. Дом, дете, детска градина. 1994, кн. 3.
13. Nikolov, P., Authority and Scientific Paradigms, IJFMR, Vol. 6, Issue 5, September-October 2024, [DOI 10.36948/ijfmr.2024.v06i05.28988](https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i05.28988)
14. Nikolov, P., Dereligionization of human faith, IJFMR, Vol. 6, Issue 4, July-August 2024, [DOI 10.36948/ijfmr.2024.v06i04.24478](https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i04.24478)